

פול קולן במערכת קוקודה

בני מיכלסון

מבוא¹

מערכת קוקודה שהתנחשלה בחודשים יולי-נובמבר 1942 הייתה חלק ממערכה רחבת היקף יותר לשליטה בגינאה החדשה ובאיי שלמה. בחודשים אוגוסט וספטמבר הצליחו הכוחות האוסטרליים להדוף כוח אמפיבי יפני שנחת במפרץ מילנה ובהמשך השנה, מנובמבר 1942 עד ינואר 1943, לחמו כוחות אוסטרליים ואמריקאיים כנגד ראשי הגשר היפניים המבוצרים בבונה, בגונה ובסננדה (Sanananda) כדי לטהר את היפנים משטחה של פפואה. בד בבד לחמו האוסטרלים גם מערבה יותר בגינאה החדשה באזור וואו וסלמואה ובאיי שלמה התרחשה מערכת גואדלקנל אכזרית בין היפנים לאמריקאים.

עם זאת, מערכת קוקודה היא התופסת מקום מרכזי בדעת הקהל האוסטרלית ובזיכרון הציבורי שם עד ימינו, ולעיתים קרובות היא מתוארת כמערכה שהצילה את אוסטרליה. בעשרים השנים האחרונות

1 כלל התמונות במאמר לקוחות מתוך: Australian war memorial

הפכה להיות שוות ערך למערכת גליפולי (1915) בזיכרון הלאומי ובמאמצי ההנצחה. היחס ללוחמים האוסטרלים שלחמו במערכה זו הפך להערצה תוך זיהויים עם "הערכים האוסטרליים הנאצלים ביותר"². במערכה זו לשני קצינים יהודים בכירים הייתה השפעה רבה, ואותה נתאר להלן:

הראשון היה לוטננט קולונל פול אלפרד קולן (כהן), אחד ממפקדי גדודי הרגלים האוסטרליים המובילים במתקפת-הנגד - המתקפה היבשתית המוצלחת הראשונה של בעלות הברית במלחמה ביפן. בסוף המלחמה היה קולן למפקד חטיבה בדרגת בריגדיר (לימים מייג'ור גנרל בצבא אוסטרליה).

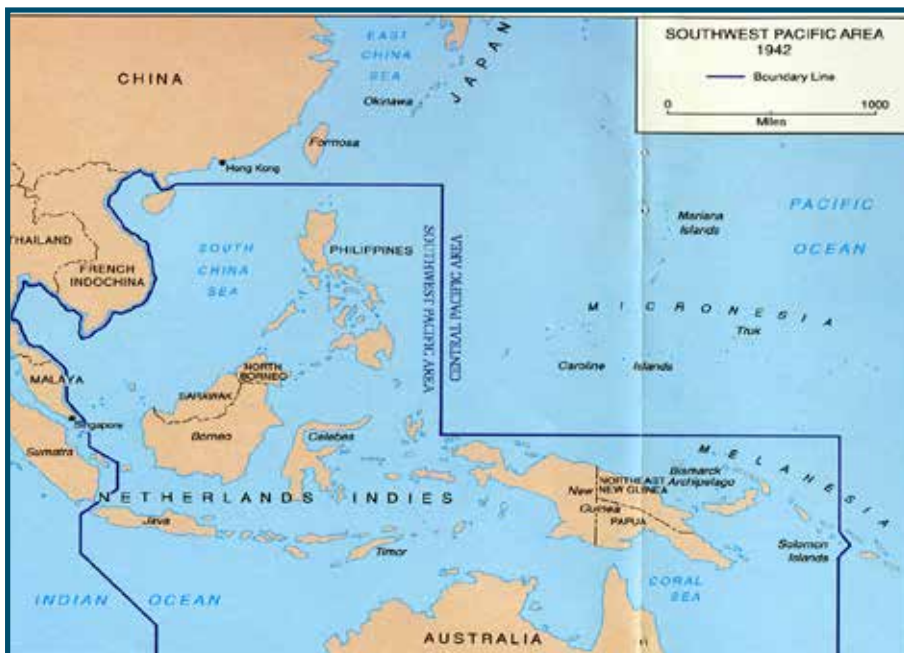
השני היה לוטננט קולונל ד"ר גדעון מר מראש פינה, חוקר בתחום השליטה במחלת המלריה, ומחקריו שהועמדו לרשות חיל הרפואה האוסטרלי היו מכפיל כוח מרכזי במערכה בגינאה החדשה.

רקע אסטרטגי ואופרטיבי

בחודשים מרץ-אפריל 1942 סיימו היפנים לכבוש את הפיליפינים ואת איי הודו המזרחית ההולנדית (אינדונזיה). שאריות כוחות בעלות הברית נמלטו לאוסטרליה. הגנרל דאגלס מקארתור, מפקד צבא ארה"ב בזירה, נמלט בעור שיניו מהפיליפינים ואף הגיע בתחילת חודש מרץ לאוסטרליה. לאחר התמוטטות הפיקוד ABDACOM (הפיקוד המשותף לארה"ב, לבריטניה, לאוסטרליה ולהולנד) הצריך המצב ארגון מחדש של מערכת הפיקוד והשליטה של בעלות הברית בלחימה ביפנים. זירת הלחימה חולקה בין הצבא לצי ארה"ב. את פיקוד דרום-מזרח אסיה ניהל הצבא תחת פיקודו של הגנרל דאגלס מקארתור ובאחריותו אוסטרליה, גינאה החדשה, הפיליפינים ופורמוזה (ומונה למפקד העליון על צבאות בעלות הברית באוויר, בים וביבשה, בכלל זה צבאות ארה"ב, אוסטרליה וניו זילנד), ואילו את פיקוד האוקיינוס השקט ניהל הצי בפיקודו של אדמירל ציסטר נימיץ (המנצח של קרב מידווי) אשר קיבל אחריות על כל איי האוקיינוס השקט, בואכה איי הבית של יפן. ברור היה כי בשני

².Karl James, "Australian War Memorial", *The track*, Canberra, 2009, p. 3

פיקודים חדשים אלו יצטרפו הצבא והצי לשתף פעולה באופן הדוק בשל אופיים הגאוגרפי.³

פקוד דרום-מערב האוקיינוס השקט בהנהגתו של גנר דאגלס מקארתור

לאחר כיבושיהם העצומים של היפנים באזור דרום-מזרח אסיה הם נערכו למגננה כנגד מתקפת-הנגד של בעלות הברית שידעו כי בוא תבוא. מרבצי הנפט העצומים באיי הודו המזרחית כמו הגומי ומחצבים שונים נוספים שנפלו בידיהם היו נכסים יקרים ביותר עבור מאמץ המלחמה, ובפיקוד העליון הקיסרי היפני העריכו שבעלות הברית תעשינה כל מאמץ לנשלם מכיבושיהם.

לפיכך האסטרטגיה שלהם הייתה למנוע מהן בסיסים שמתוכם יוכלו לצאת למתקפה הצפויה. לאחר שכמעט כל דרום-מזרח אסיה נפלה לידיהם, ברור היה שהבסיס המרכזי שבו יוכלו בעלות הברית לרכז כוחות ולצאת ממנו להתקפה הוא יבשת אוסטרליה. לאחר הערכת מצב מעמיקה

³ Samuel Milner, *Victory in Papua*, US Center of Military History, Washington DC, 1989, p. 14

בפיקוד העליון הקיסרי התברר מעל כל צל של ספק כי ליפן אין המשאבים הדרושים לכבוש את אוסטרליה או חלקים נבחרים ממנה. הפתרון שאומץ היה לנתק את נתיבי הים מאמריקה לאוסטרליה על ידי כיבוש שטחי מפתח בחגורת האיים שמצפון וממזרח לה, ובאתרים אלו לבנות שדות תעופה שמהם ימריאו מפציצים ומטוסי קרב כדי לתקוף את השיירות שבין אמריקה לאוסטרליה. בכך תימנע האפשרות של תגבור אוסטרליה והפיכתה לבסיס מבצעים.⁴

כבר בחודש דצמבר 1941, זמן קצר לאחר ההתקפה על פרל הארבור, כבשו היפנים שני איים חשובים במרכז האוקיינוס השקט - גואם ווייק, והחלו להשתמש בהם כבסיסים אוויריים וימיים. כדי לכבוש איים אלו ובסיסי איים נוספים באוקיינוס השקט, בהם האי טרוק כבסיס מרכזי, הקימו היפנים אוגדה משימתית בשם 'כוח הימים הדרומיים' בפיקודו של מייג'ור גנרל טומיטרו הוריי (Horii), על בסיס כוחות מדיוויזיית החי"ר 55.

במחצית ינואר 1942 כבש כוחו של הוריי את רבאול, המרכז המנהלי (אדמיניסטרטיבי) של אוסטרליה במרחב גִּינְאָה החדשה, שהוערכה כבסיס פוטנציאלי למבצעים נגד טרוק, והפך אתר זה לבסיס היפני העיקרי שבו גם מוקמה המפקדה הזירתית. נראה היה שהיפנים ממשיכים דרומה, עומדים לפלוש לאוסטרליה גופא, ואין מי שיעצור בעדם.

שנת 1942 נראתה בעיני רבים באוסטרליה כשעתם הקודרת ביותר. היפנים נתפסו בלתי מנוצחים, תחושה שהתגברה עם התקיפות האוויריות היפניות על דרווין ועל צפון אוסטרליה (ינואר-פברואר 1942) ועם פעילות צוללות הננס היפניות בנמל סידני (מאי-יוני 1942). על אף 'הסכנה הצהובה' שהייתה מושרשת עמוק בתודעתם של מנהיגי אוסטרליה בתקופה שבין המלחמות, נתפסה מדינה זו בלתי מוכנה עם התממשות האיום.

כאשר החלה המלחמה נגד יפן, כל הכוחות המזוינים האוסטרליים היו מפוזרים בזירות אחרות ורחוקות. מרבית ספינות המלחמה של הצי פעלו בסינגפור ובים התיכון או היו מרותקות לתפקידי ליווי שיירות. מטוסי חיל האוויר התאימו לתפקידי אימון והכשרת טייסים או לסיורים ימיים

Steven Bullard (trans), *Japanese Army Operations in the South Pacific Area*, AWM Canberra, 2 007 4
 Senshi Ssho [War history series: South Pacific Area army operations (volume 1), Port Moresby–
 Guadalcanal first campaigns] Tokyo: Asagumo Shinbunsha, 1968, p. 1

בלבד. רוב סגלי חיל האוויר שירתו בבריטניה או בחלקים אחרים של חבר העמים הבריטי בהתאם לתוכנית האימונים המטכ"לית הבריטית. כוחות היבשה היו במצב גרוע לא פחות. ארבע דיוויזיות החי"ר של הצבא הסדיר (AIF),⁵ שהוקמו לאחר פרוץ המלחמה (פחות חטיבה אחת, שגודדיה היו מפוזרים ברבאול, באמבון ובטימור - שני האחרונים איים באיי הודו המזרחית ההולנדית), פעלו בזירות המזרח התיכון ומלאיה. אומנם הוקמה דיוויזיית שריון באוסטרליה, אולם היא טרם קיבלה את מרבית הרק"ם שלה. במצב זה התבססה הגנת אוסטרליה על חיילי מיליציה (CMF),⁶ שהיו צעירים מדי, בעלי יכולת מועטה או שלא התאימו לשירות סדיר מסיבות אחרות.

עם נפילת סינגפור הושמדה דיוויזיית חי"ר אוסטרלית 8, ועשרים אלף מחיילה נפלו בשבי היפני, כרבע מ-AIF. שלוש הדיוויזיות האחרות היו במזרח התיכון. באותה עת לא היה ידוע למפקדים האוסטרלים והאמריקאים, כמו לציבור הרחב, שהיפנים אינם מתכוונים לפלוש ליבשת אוסטרליה. עבור מרבית הציבור האוסטרלי איום הפלישה היפני היה ברור ומיידי. בחודש מרץ 1942 החלו יחידות הצבא הסדיר האוסטרלי, בראשות מפקדם גנרל תומס בלאמי, (Blamey) לשוב מהמזרח התיכון, וכן לאוסטרליה הגיע גנרל דאגלס מקארטור לאחר שנחלץ מהפיליפינים. מקארטור הוצג כ'גיבור' ו'מציל אוסטרליה',⁷ והגעתו סימלה את המחויבות האמריקאית לתמוך באוסטרליה במלחמתה ביפן. אולם היה נחוץ להרוויח זמן עד שהאמריקאים יוכלו להגיע במספרים גדולים, אף שכבר בחודש פברואר 1942 הורה רמטכ"ל צבא ארה"ב לשגר את הדיוויזיה ה-41 כדי להגן על אוסטרליה. לפיכך בתחילה הוטל עיקר עול הלחימה על כתפי הכוחות האוסטרליים, ועד אשר יתאפשר לבעלות הברית לצאת למתקפת-נגד, התנהלה המלחמה על סף דלתה של אוסטרליה, ברצועת ההגנה מבוססת האיים בצפונה - בגינאה החדשה.

5 עם פרוץ המלחמה, בספטמבר 1939, החלה אוסטרליה להקים צבא סדיר רחב היקף שיוכל לשמש חיל משלוח מעבר לים וכינויו היה Australian Imperial Force.

6 Citizen Military Force; ארגון שדמה למשמר הלאומי האמריקאי - Claude Neumann, *Australia's Citizen Soldiers, 1919-1939: A Study of Organization, Command, Recruiting, Training and Equipment*, University of New South Wales at Duntroon, December, 1978

7 בני מיכלסון, "גנרל מקארטור - מיתוס מול מציאות", מערכות 453, פברואר 2014.

כרזת גיוס אוסטרלית מ-1942 הממחישה את האיום היפני

זירת הלחימה והכוחות היריבים

במהלך המלחמה נחלקה מזרח ג'ינצ'ה החדשה לשני אזורים: פפואה, עם בירתה בפורט מורסבי שהייתה טריטוריה אוסטרלית מאז 1906, והמנדט של ג'ינצ'ה החדשה, שכלל מרחב איים קשתי עצום בגודלו מאיי האדמירליות שבמערב ובצפון דרך בריטניה החדשה ובירתה רבאול, אירלנד החדשה ובוגנוויל - אשר היו מושבות גרמניות וניתנו כשטח חסות לאוסטרליה על ידי חבר הלאומים לאחר

מלחמת העולם הראשונה. עד שנת 1939 כמעט שלא עשתה אוסטרליה דבר להגן על שטחים אלו. בחודש דצמבר 1941, לאחר תחילת המלחמה ביפן, הוציא המפקד הצבאי של ג'ינצ'ה החדשה בריגדיר (לאחר מכן מייג'ור גנרל) בזיל מוריס (Morris) צו לגיוס יחידת המיליציה המקומית והצליח להקים יחידה מקומית נוספת - 'גדוד החי"ר של פפואה' (PIB). גדוד זה כלל קצינים ונגדים אוסטרלים וחיילים ילידי פפואה. העוצבה הגדולה ביותר בפיקודו של מוריס הייתה חטיבה 30 שהגיעה לפורט מורסבי בראשית 1942. אולם גדודי החטיבה (39, 49 ו-53) התבססו על חיילי מיליציה צעירים בעלי ציוד ואימון עלובים.⁸ חיילים אלו נאלצו מהר מאוד לחוש את מורא המלחמה עם תקיפות האוויר היפניות הראשונות על פורט מורסבי בחודש פברואר 1942. מוריס קיבל בהמשך עוד שתי חטיבות מיליציה: האחת - להגן על

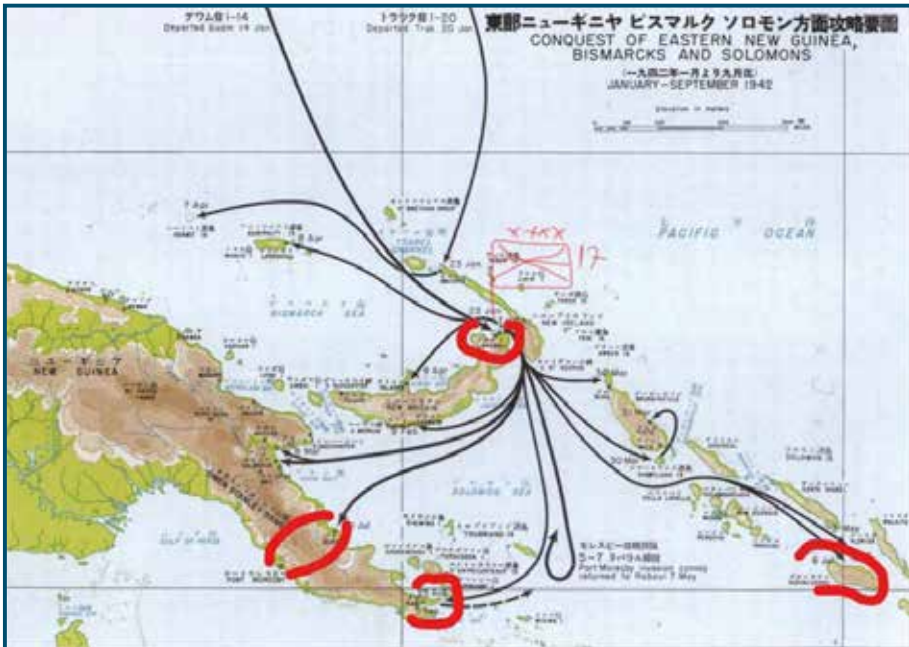
פורט מורסבי, ואחת - נשלחה להיערך להגן על הקצה הדרומי-מזרחי של פפואה, במפרץ מילנה (Milna Bay), שבו נבנה שדה תעופה חשוב. לאחר כיבוש רבאול ולאחר התבססותן של בריטניה החדשה ושל אירלנד החדשה תכננו היפנים את מבצע 'אָף-אָס' שנועד לכבוש את פורט מורסבי בגינאה החדשה ובדרום איי שלמה - טולאגי וגואדלקנל, שם ימוקמו בסיסי אוויר וים כדי לשלוט בים האלמוגים מה שיאפשר אמנעת תגבורות אמריקאיות כדי לבנות אזור או בסיס באוסטרליה למתקפת-הנגד של בעלות הברית.⁹ להגשמת מטרה זו הקימו היפנים את הארמייה ה-17 (עוצבה המקבילה לקורפוס בצבאות המערב) בפיקודו של לוטננט גנרל הירושי היאקוטק (Hayakutake). היפנים תכננו להתחיל את המבצע באמצע חודש מאי, ו'כוח הימים הדרומיים' (במסגרת הארמייה ה-17) יועד לכבוש את פורט מורסבי.¹⁰ אולם לאחר האבדות שספג הצי היפני בקרב ים האלמוגים ב-5-9 במאי 1942 נדחה המבצע, וצי 4 שחיפה על הנחיתה בפורט מורסבי נסוג לארגון מחדש, לאחר שמפקדו, האדמירל שיגיושי אינוואה (Inoue), העריך שהיפנים טרם נהנים מעליונות אווירית מספקת לביצוע הנחיתה.¹¹ לאחר התבוסה היפנית בקרב מידווי, חודש אחר כך (4-6 ביוני 1942) בוטל מבצע הנחיתה בפורט מורסבי סופית. במקומו החלו היפנים לתכנן מבצע יבשתי בשם 'אָר-אָיי' שנועד לכבוש את פורט מורסבי על ידי נחיתה בצפון פפואה ועל ידי התקדמות יבשתית מעבר לרכס אוואן סטנלי (Owen Stanley) שהשתרע במרכז פפואה בכיוון צפון-מערב דרום-מזרח. זה היה רכס הררי פראי מכוסה ג'ונגל ללא דרכי חצייה, פרט לשביל להולכי רגל שאורכו 96 קילומטרים ושהוביל מבונה שבחוף הצפוני לפורט מורסבי וכוונה 'משעול קוקודה', דהיינו מלחמה בקרקע ולא באויב.¹²

9 התפיסה המבצעית היפנית של מארב לצי ארה"ב ושל השמדתו במים בשליטה יפנית, ראשיתה עוד בשלהי המאה ה-19, והיא שופרה במשך השנים עם התפתחות זרוע האוויר של הצי.

10 Bullard, Ibid, p. 81

11 שם, עמ' 64.

12 שם, עמ' 97.

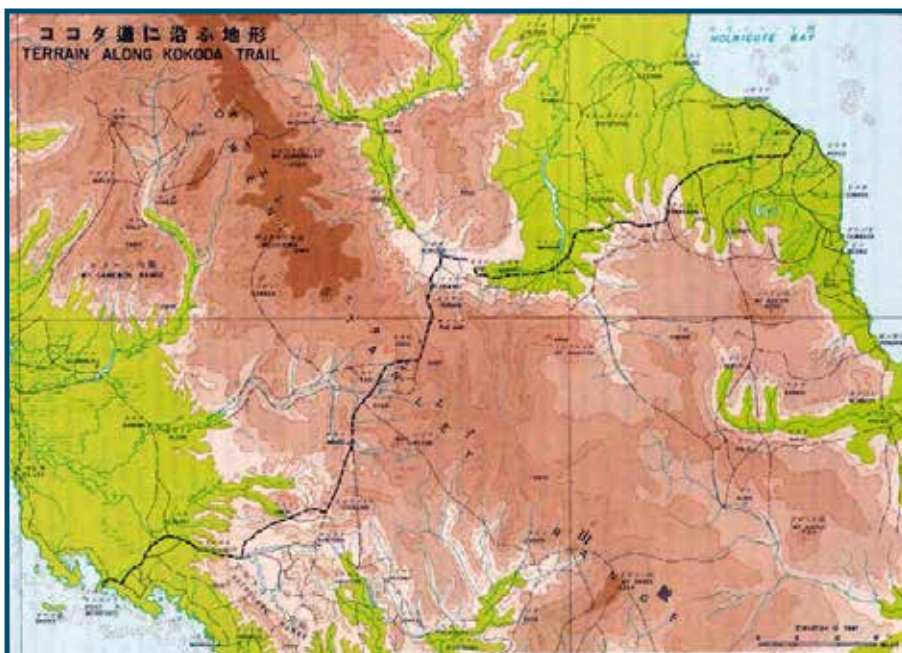
הארמייה 17 היפנית במלחמה בשלוש חזיתות: גואדלקנל, מפרץ מילנה וציר קוקודה

תחילת המערכה - הנסיגה וההשהיה האוסטרלית

ב-21 ביולי 1942 נחת כוח החלוץ היפני בבונה, וכעבור יומיים נחת גם המשמר הקדמי של 'כוח הימים הדרומיים' והחל עושה דרכו במהירות לעבר קוקודה. קוקודה היה כפר לרגלי רכס אוואן סטנלי במרחק כ-40 קילומטרים בפנים הארץ. הוא היה בעל חשיבות רבה בשל המנחת למטוסים (היחיד לאורך ציר קוקודה) שהיה לידו ובשל הדרך לרכב שהגיעה מהחוף כמעט עד אליו. המשמר הקדמי היפני נבנה סביב גודד הנדסת השדה העצמאי 15, מתוגבר בחי"ר וארטילריה, ונועד להעריך את המצב ולהתחיל לשפר את הדרכים. ב-27 בחודש כבר שלט כוח יוקויאמה (כך כונה המשמר הקדמי, על שם מפקד גודד 15) בקוקודה ושיגר מסר אופטימי למפקדה ברבאול, ובו הודיע: "התגברו בקלות על האויב המקומי, החלו בשיפור הדרכים וניתן לצעוד לעבר פורט מורסבי בהינף אחד".¹³ מפקדת הארמייה ה-17 שמחה לקבל מסר זה והורתה לגוף העיקרי (חטיבות החי"ר 144 ו-41)

לצאת לדרך, להצטרף לכוח יוקויאמה ולפתוח במסע לפורט מורסבי תוך חציית רכס אוואן סטנלי.

ב-18 באוגוסט נחת הכוח היפני העיקרי בפפואה, והיפנים הפסידו שלושה שבועות שבהם התאפשר לאוסטרלים להתארגן ולהביא לזירה חטיבת חי"ר סדירה נוסף על המיליציה המקומית. ב-23 בו הגיע גנרל הוריי לקוקודה ותפס פיקוד על מערכת ההתקדמות והרדיפה שנמשכה כחודש ימים עד ל-14 בספטמבר, עת החליט לעצור את ההתקדמות.

הקרקע לאורך ציר קוקודה – דרך עפר לרכב מבונה לקוקודה ושביל להולכי רגל מקוקודה לפורט מורסבי

ב-26 באוגוסט תקפו היפנים את מתחם גדוד 39 האוסטרלי באיסוראוה (Isurawa) אשר שלט על פתחת הציר ההררי העולה מעמק קוקודה לרכס אוואן סטנלי. גדוד מיליציה זה התפרק במהרה, אולם בינתיים הצליחו האוסטרלים להכניס לחגימה חטיבת חי"ר סדירה - חטיבה 21 בפיקודו של בריגדיר פוטס (Potts), וזו קיבלה אחריות מחטיבה 30 ללחום ביפנים לאורך הציר. לפיכך גדוד 2/14 נלחם ראשון, ובד בבד עם מעקף איסוראוה נלחם גדוד 2/16 בגדוד מיליציה 53. גדוד אחרון זה הושמד אף הוא לאחר הקרב עם היפנים ולאחר נפילת מפקדו ב-27 בחודש. בריגדיר פוטס,

שחשש מאיגוף מתמיד של היפנים ומקשיי הספקה גדלים והולכים, הורה לערוך קרב נסיגה והשהיה דרומה לאורך הציר. במשך שבוע ימים לחמה החטיבה מול ההתקדמות היפנית הרצופה אשר לוותה באיגופים מקומיים, ואלה איימו תדיר על דרך הנסיגה האוסטרלית. הגדוד הראשון שכמעט הושמד היה גדוד 2/14. ב-30 באוגוסט ספג התקפת לפיתה יפנית, מפקדו נהרג, וממנו נותרו 172 איש (מתוך כ-550).¹⁴ הנסיגה האוסטרלית המשיכה דרך ערוץ אאורה (Eora) ומעבר טמפלטון המצוי בשיא הרכס. איום יפני באיגוף נוסף אילץ את בריגדיר פוטס לנטוש גם את מיולה ולסגת לאפוגי, כפר במורד הרכס לכיוון פורט מורסבי. בעת הזו, לאחר ניהול קרבות משמר עורפי רצופים, היו חיילי חטיבה 21 תשושים, ותפקודם נפגע. באפוגי כונסו כל כוחות החטיבה למתחם גדוד 2/27, גדודה האחרון שעדיין היה רענן, ופוטס ערך את החטיבה שוב במתחם זה. ב-8 בספטמבר עם שחר תקפו היפנים את המתחם האוסטרלי, ואחרי יומיים של לחימה רצופה ביתרו אותו לשניים. בעקבות זאת מרבית החיילים נאלצו לברוח לג'ונגל, ומפקד החטיבה וחלק זעיר מכוחו נאלצו לסגת דרומה למנארי ונאורו. ב-9 בספטמבר, עם הגעתו לנאורו, נאמר לפוטס שהוא מודח מתפקידו ומוחלף בידי בריגדיר פורטר. באותה עת, לאחר הלחימה הקשה, לחטיבה 21 נשארו כ-300 לוחמים בלבד (פחות מעשירית מכוחה בפתיחת המערכה). על אף קרבות נסיגה והשהיה קשים ביותר בשטח הררי מכוסה ג'ונגלים ועל אף ההקרבה הרבה הגיעו למסקנה בפיקוד העליון של בעלות הברית (הגנרלים מקארתור ובליימי) שפוטס נסוג מהר מדי וחשש מלחימה ביפנים, ולכן הודח.¹⁵ שרידי החטיבה קובצו לגדוד אחד והוצאו להתאוששות ולמנוחה. את מקומה במערכה תפסה חטיבה 25, וראשית מעשיה היה לסגת עוד דרומה ולהיערך ברכס איטימה (Itima), הרכס האחרון לפני הירידה הסופית במוצא ציר קוקודה לעבר פורט מורסבי. היפנים כבשו את יוריבייווה (Ioribaiwa), כפר בכתף ההררית האחרונה לפני הירידה למישור בכיוון פורט מורסבי. בלילה יכלו החיילים המותשים של חטיבה 41 היפנית לראות ממנו את אורות יעדם - פורט מורסבי ממרחק של 35 קילומטרים. בנקודה זו הורה גנרל הוריי לעצור את ההתקדמות,

James, *Ibid*, p. 14 14

שם, עמ' 161. 15

ויומיים אחר כך החלו היפנים לסגת, וכוחות חטיבה 144 שימשו כמשמר עורפי. היו מספר סיבות לעצירת ההתקדמות היפנית, אולם העיקרית שבהן הייתה הגעתם לנקודת המיצוי: המפתח להצלחת המתקפה המערכתית טמון בהבסת האויב, קודם שהגיעה המתקפה לנקודת המיצוי, כפי שכינה אותה קלאוזביץ'. הגעה לנקודה זו מתרחשת בעת שכוח תוקף מותח את עוצמתו, עד כדי ספק אם עדיין יש לו עדיפות כלשהי על האויב. בנקודה זו התוקף עוצר בתנאי נחיתות כדי להימנע מפעולה או ממשיך ומסתכן בהיפכו לחלש מהמגן.¹⁶ בנקודה זו קרס מערך התחזוקה היפני כמעט לחלוטין, ובייחוד נכשלה הספקת המזון ביחידות הקדמיות, ובעקבות זאת חייליהן סבלו מחרפת רעב (פשוטו כמשמעו) ומתשיות. גיחות התקיפה של חילות האוויר של בעלות הברית על הבסיסים היפניים באזור בונה גרמו להפסקה זמנית של הבאת תספוקת בים, ומה שכבר הובא היה קשה ביותר להעבירו על גבות אנושיים לכוחות בלחימה. כמו כן כישלון ההתקפה היפנית במפרץ מילנה והקרבות הקשים בגואדלקנל נגד דיוויזיית נחתים 1 הבהירו למפקדת ארמייה 17 שהם לא יכולים להילחם בשלוש חזיתות במקביל. הכוחות שיועדו לתגבר את כוחו של הוריי הוחשו לגואדלקנל ובהיעדר אפשרויות של תגבור ושל הספקה הורתה ארמייה 17 לעצור את התקדמותו של 'כוח הימים הדרומיים'.¹⁷

פול קולן במתקפת-הנגד האוסטרלית

במחצית חודש ספטמבר התהפכו היוצרות: היפנים החלו במערכת נסיגה והשהיה חזרה לעבר ראשי הגשר שלהם בבונה ובגונה שבצפון חצי האי בעוד האוסטרלים עברו להתקדם לקראתם ולרדוף בעקבותיהם. מערכת ההתקדמות והרדיפה האוסטרלית נמשכה כחודשיים, עד מחצית חודש נובמבר, ובמהלכם עברו האוסטרלים את רכס אוואן סטנלי מדרום לצפון וסגרו על מתחמי ראשי הגשר היפניים בבונה, בגונה ובסננדה שעל חוף הים. עקבה אותה מתקפה אוסטרלית-אמריקאית על ראשי הגשר הללו, וזו הסתיימה בראשית חודש ינואר 1943.

16 אל"ם בני מיכלסון, המתקפה, אג"מ-מה"ד-תו"ל, 7, 1990, עמ' 6.

17 Bullard, Ibid, p. 158

בינתיים לא היה מרוצה הפיקוד העליון של בעלות הברית מהתנהלותו של מפקד הכוחות בגינאה החדשה, לוטננט גנרל סידני רואל (Rowell).¹⁸ בעקבות זאת הוא הועבר מתפקידו, וגנרל בליימי, מפקד כל כוחות היבשה של בעלות הברית, פיקד ישירות על הכוחות הלוחמים בגינאה החדשה. במשעול קוקודה אורגנו כוחות דיוויזיה 7 בפיקודו של מייג'ור גנרל ארתור אלן (Allen).

ב-28 בספטמבר החלה חטיבה 25 לתקוף את היפנים ולהתקדם צפונה לאורך המשעול. כעבור יום השתלטו על יוריבייווה שנמצאה נטושה והחלו לעלות לכיוון פסגות רכס אוואן סטנלי. הקרבות במעלה הרכס לעבר מעבר טמפלטון וערוץ אאורה היו קשים ומתסכלים. כשבוע ימים הצליח המשמר העורפי היפני, 'כוח סטנלי' (ובו גדוד חי"ר 2 מחטיבה 41 ועוד פלוגת הנדסה וסוללת ארטילריית הרים), להשהות את חטיבה 25 ולאצח להילחם על כל צעד ושעל. בסופו של דבר, 50 מלוחמיה נהרגו, 133 נפצעו, ו-730 חלו במלריה.¹⁹ החיילים הותשו מהלחימה הקשה במעלה הג'ונגל ההררי, וב-16 באוקטובר הגיעה החטיבה לנקודת המיצוי שלה - קצה גבול יכולתה. במצב זה החליט גנרל אלן להוציאה להתרעננות, ובמקומה הכניס את חטיבת חי"ר 16, בפיקודו של בריגדיר ג'ון לוי (Lloyd), שהייתה ותיקת מערכות צפון אפריקה, יוון וכרתים.

ב-20 באוקטובר החלה חטיבה 16 במסע ההתקדמות ורדיפה שהצריך כמה קרבות התקפה קשים לעבר ראשי הגשר היפניים שעל חופה הצפוני של פפואה, בונה, גונה וסננדה. בשלושת החודשים של לחימה קשה ורצופה הובילה חטיבה 16 את כוחות בעלות הברית להדוף את היפנים מפפואה ולנצח במערכת קוקודה. מפקד הגדוד הראשון - 2/1 - של חטיבה 16 היה לוטננט קולונל פול קולן (Cullen) היהודי, והיה לו חלק מכריע בקרבות החטיבה ובניצחונה את היפנים בתקופה זו.

פול אלפרד כהן נולד בשנת 1909 למשפחה יהודית מבוססת בניוקסל שבויילס הדרומית החדשה. לאחר סיום לימודי התיכון למד ראיית חשבון והחל לעבוד באחד ממשרדי רואי החשבון הידועים בעירו. בשנת 1927 התגייס לצבא, ולאחר שירות חובה קצר המשיך לקורסי מש"קים ולקורס

18 לימים רמטכ"ל צבא אוסטרליה.

19 James, *Ibid*, p. 20

קצינים. כאשר סיים את שירות החובה המשיך לשרת כמתנדב במיליציה של אוסטרליה עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה בשנת 1939. במסגרת זו נקרא לשרת 18 ימים בשנה, מהם 12 יום בשדה. תוך כדי שירות מילואים הגיע לדרגת סרן כמפקד סוללת ארטילריית חופים.²⁰

בשנת 1931 עבר פול כהן את מבחני לשכת רואי החשבון בחבר העמים וקיבל רישיון לעסוק בראיית חשבון ברחבי חבר העמים הבריטי, הישג יוקרתי ביותר. הוא חבר לאחד מרואי החשבון הוותיקים במקום מגוריו ופתח משרד משגשג של ראיית חשבון. בשנת 1936 פתח עם בן דודו את קרן הנאמנות הראשונה באוסטרליה והפך פעיל מאוד בסיוע לפליטים יהודים מגרמניה הנאצית, ובכלל היה מעורב בהנהגת הקהילה היהודית תוך הקמת ארגון ליברלי יהודי בשם 'בית הכנסת עמנואל'.²¹

בשנת 1939 התקדרו שמי המלחמה, וכהן מצא עצמו עסוק יותר ויותר בתפקידו הצבאי כמפקד סוללת תותחי חופים. אלא שכחייל במיליציה לא יכול היה להילחם מחוץ לגבולות אוסטרליה, וכאשר הודיע ראש ממשלת אוסטרליה רוברט מנזייס (Menzies) על הקמת צבא סדיר רחב היקף שיוכל להילחם כחיל משלוח מעבר לים (AIF), ויתר כהן על קידומו לדרגת רס"ן, וכבר עמד בפתח והתנדב לדיוויזיה הראשונה שהוקמה במסגרת חיל המשלוח - דיוויזיה 6. שם הוצע לו להיות מ"פ חי"ר בגדוד השני - 2/2 - של חטיבה 16. עם הצטרפו לחיל החדש התחייב לשירות קבע בכל תקופת המלחמה אך לא פחות משש שנים.

הגדוד השני הוקם במחנה ליד סידניי, ובו עברו המגויסים טירונות ואימון הקמה בן חודשיים. בתחילת ינואר 1940 הפליגה חטיבה 16 מנמל סידניי למזרח התיכון. ב-13 בפברואר פרקו האוסטרלים בקנטרה שלגדות תעלת סואץ, משם הוסעו ברכבת למגידל (אשקלון) בארץ ישראל ומשם במשאיות למחנה ג'וליס. במשך שבעה חודשים התאמנו חיילי חטיבה 16 בארץ ישראל.²² הם הגיעו מאוסטרליה רק עם נשק אישי, ולכן בארץ קיבלו את הנשק היחידתי (מקלעים, מרגמות, רכב ועוד) והשלמת ציוד. האימון

Kevin Baker, Paul Cullen, *Citizen and Soldier: Distinguished soldier in North Africa, Greece, Crete and on the Kokoda Track*, Australia: Rosebberg, 2005, p. 36 20

.Baker, Ibid, p. 35 21

שם, עמ' 48. 22

היה מתקדם וכלל אימוני מסגרת, בהם תרגילים פלוגתיים, גדודיים ותרגיל חטיבתי.

בחודש יוני 1940, עם הצטרפותה של איטליה למלחמה לצידה של גרמניה הנאצית, חל שינוי קיצוני במצבו של חיל המשלוח האוסטרלי. לא רק שאת מחנותיו בארץ ישראל הפציץ חיל האוויר האיטלקי, אלא שעם פלישת האיטלקים למצרים הוא הצטווה לנוע לזירת צפון אפריקה במהרה. ב-1 בספטמבר יצא פול כהן עם גדודו מגוליס לחילואן שבמצרים, וב-7 באוקטובר הצטרף לשאר כוחות דיוויזיה 6 לאימון ולתרגיל דיוויזיוני באמיריה. ב-18 בנובמבר הוענקה לו דרגת רס"ן, ובסוף החודש מונה למ"פ של גדוד 2.²³ זה היה תפקיד המ"פ הבכיר ביותר בגדוד כיוון שעל פי השיטה האוסטרלית כללה פלוגה זו שש מחלקות (שאיחדו בתוכן את תפקידיהן של פלוגת המפקדה ושל הפלוגה המסייעת), קשר, הנדסה, נ"מ, מרגמות, הספקה ותובלה. בדצמבר 1940, במבצע 'מצפן', החל להילחם בצבא האיטלקי בברדייה ובטוברוק שבלוב. ברדייה הייתה טבילת האש הראשונה של הגדוד ושל פלוגתו (ושל חיל המשלוח האוסטרלי כולו במלחמה), ואף שהגדוד ספג 90 אבדות, המורל היה גבוה בשל תחושת הניצחון.

התוכנית הבריטית לכבוש את טוברוק התבססה על אותה 'נוסחה' כמו בברדייה, וזו כללה שיתוף פעולה בין השריון הבריטי לחי"ר האוסטרלי. ההתקפה על טוברוק החלה ב-21 בינואר 1941, אולם הפעם היא נלחמה באויב נחוש יותר. בעת שדיוויזיית השריון הכילה את המתחם, החלו האוסטרלים להבקיע את רצועת ההגנה החיצונית תחת אש חזקה של המגינים. המבצרים 'פילסטרינו' ו'סולרו' החזיקו מעמד זמן מה, אולם בתוך 24 שעות נפל הנמל עם המפקד האיטלקי אדמירל ויאטינה (Vietina). גדוד חי"ר 2/2 מצא את הלחימה בטוברוק קלה מברדייה. לאחר כיבוש טוברוק כבר הרגישו חייליו של כהן ותיקי קרבות.

דיוויזיה 6 המשיכה בלוב מערבה, כבשה את דרנה ועמדה לכבוש את כל המושבה האיטלקית של לוב, אלא שבחודש מרץ 1941 החליטה בריטניה לשלוח חיל משלוח לעזרת יוון שהותקפה בידי האיטלקים. גנרל בליימי החליט לשלוח את דיוויזיה 6, העוצבה האוסטרלית היחידה עד אז שצברה ניסיון קרבי.

ב-22 במרץ נחת גודו של כהן (גדוד 2/2) בפיראוס, ולאחר יום מנוחה החל להתקדם צפונה, ופול כהן כמ"פ המפקדה היה אחראי להנעתו ולתובלתו. לאחר שבוע של התארגנות ושל הסתגלות בדפני, ב-30 במרץ מונה פול לסמג"ד 2/2.²⁴ שבוע אחר כך, ב-6 באפריל, קיבלה חטיבה 16 הוראה לנוע למעבר ורייה (Veria pass) שמצפון לסלוניקי במשימת הגנה על הצירים היורדים מהגבול ההררי של יוון לעיר (ונמל) חשובה זו. זה היה מעבר חד מהחום המדברי של צפון אפריקה לקור המצמית של פסגות הרי יוון.

ב-9 באפריל החלה המתקפה הגרמנית על יוגוסלביה ועל יוון. הצבא היווני שבמזרח מקדוניה התמוטט במהרה, וחיל המשלוח האוסטרלי, שאגפו נחשף, החל לסגת דרומה. גדוד 2/2 נאלץ לטפס לרכס הררי בגובה 1,000 מטרים, לרדת לערוץ נהר אליאקמון ואחר כך לטפס שוב לגובה 01,00 מטרים כדי להיערך להגנה בקו אליאקמון-אולימפוס שתוכנן להגנה בידי בעלות הברית. ב-16 באפריל צווה גדוד 2/2 להיערך במעבר טמפה (Tempe pass) שבאזור טיקלה ולשמש משמר עורפי לנסיגתן של חטיבה 16 כולה ושל מרבית דיוויזיה 6. דיוויזיית שריון 2 הגרמנית המשיכה להתקדם דרומה אל מול התנגדות נחלשת והולכת של האוסטרלים ושל היוונים. שלושה ימי קרבות קשים בתנאים גרועים ביותר של קור במעבר טמפה, ללא סיוע אווירי, ארטילרי או שריון עברו על הגדוד אל מול התקפה גרמנית רצופה ונחושה. חטיבה 16 הצליחה לסגת, אולם גדוד 2/2 התפצל בשמשו כמשמר עורפי לכמה חלקים שלבסוף אבד הקשר ביניהם.

עוד לפני שהתפרק הגדוד, הספיק מפקד הגדוד להורות לכהן להתחיל לסגת עם כ-80 חיילים ומפקדים, בעיקר ממפקדת הגדוד ומפלוגת המפקדה, כדי לחבור לגוף העיקרי של חיל המשלוח האוסטרלי ולהצטרף לנסיגתו. ב-20 באפריל נכנע הצבא היווני, ופול כהן מצא עצמו מוביל קבוצה של כ-170 אוסטרלים וניו זילנדים (שהצטרפו אליו), ותוך הסתננות מעבר לקווי הגרמנים, שעמדו לכתרם, הגיע לשפת הים לעיירה קריטסה. שם הוא קיווה למצוא את חיל המשלוח האוסטרלי שיסייע לו ולקבוצתו שכבר הצטברה ל-270 חיילים אוסטרלים וניו זילנדים. אלא שהוא ראה כי כל הכוח כבר התפנה, ולא נותר איש. כל העת הזו דאג כהן לאנשיו לאוכל מהכסף שבקופת הגדוד שאותו רכש ממקומיים. כעת החל לחפש אמצעי תחבורה

לשיט בים האגאי כדי לעזוב את אדמת יוון שנכבשה בידי הגרמנים. בנמל זה החל פול כהן את סגת הימלטותו מיוון. הוא חילק את קבוצת אנשיו לשניים, בהם גם פצועים, ועם 140 חיילים שכר ספינה יוונית קטנה ושט לאי סקירוס. ב-29 באפריל הגיע עימם לאי כיוס שליד צ'שמה שבטורקיה, ועתה היו בטוחים שהם מחוץ להישג ידם של הגרמנים. משם החליט להפליג לכרתים (רבים עברו לטורקיה), וב-5 במאי הגיע עם חבורתו לנמל הרקליון שבכרתים, בדיוק 16 יום לאחר הקרב במעבר טמפה.²⁵ לאחר ששיכן את אנשיו בבניין בית ספר מקומי בכרתים, חיפש את המפקד האוסטרלי הבכיר ביותר באי כדי לקבל ממנו הוראות, ובמהרה מצא את בריגדיר ג'ורג' ואסיי (Vasey),²⁶ מפקד הכוחות האוסטרליים. הוא מינה את פול לפקד על גדוד מעורב של חיילים ושל מפקדים מגדודים 2/2 ו-2/3 (חלקם מהקבוצה המקורית של כהן) שהצליחו להתפנות מיוון, ועתה קובצו לגדוד 16, בפיקודו של רס"ן פול כהן, ובעוצמה של כ-450 איש.²⁷ רס"ן כהן הצליח להשליט סדר ומשמעת בגדוד חריג זה של פליטי המערכה ביוון ונערך עימו להגנה באזור חאניה שבצפון האי. כאשר תקפו הגרמנים את כרתים ב-20 במאי 1941 וכאשר המערכה שם עמדה להיות מוכרעת בניסיון הגרמני להתבסס בשדה התעופה של מלמה, התכונן עם גדוד נוסף לתקוף את הכוח הגרמני שכבר נחת ולמגרו, אולם הססנות הפיקוד מנעה התקפה זו. בעקבות זאת הכוחות האוסטרליים הוסגו, וגדודו קיבל פקודה לאבטח את מפקדתו של גנרל פרייברג, המפקד העליון באי, בנתיב נסיגתו לנמל ספאקיה שבדרום האי. ב-26 במאי החלה הנסיגה הכללית של כוחות בעלות הברית מכרתים דרך הנמל. גדוד 16 היה אחראי להגן על הנמל בעת הפינוי במשך ארבעה ימים שלמים, ולא אחת מצא עצמו פול כהן נלחם בגרמנים המתקדמים. בליל 30 במאי - 1 ביוני התפנה אף רס"ן כהן מהאי, והיה מבין אחרוני המפונים. ב-3 ביוני נחתו חיילי גדוד 16 באלכסנדריה שבמצרים.

לאחר המערכות ביוון ובכרתים שבהן כמה פעמים כמעט נפל פול כהן

25 שם, עמ' 83.

26 בריגדיר (לימים מייג'ור גנרל) ג'ורג' ואסיי היה מפקד חטיבה 19 האוסטרלית במערכות ביוון ובכרתים ולאחר מכן מפקד דיוויזיה 6 במערכה בניג'אה החדשה

27 שם, עמ' 87.

(ואחיו אשר שירת אף הוא בחיל המשלוח) בשבי הגרמני, החליט לשנות את שמו מכהן לקולן (Cullen). הוא ידע מה צפוי ליהודי בשבי הגרמני ורצה להימנע מכך ככל האפשר.²⁸ במערכה בכרתים איבד הגדוד 110 איש (הרוגים ושבוים), והפיקוד האוסטרלי החליט להקים מחדש את גדוד 2/2 במחנה ג'וליס שבארץ ישראל. בפועל שימש רס"ן קולן מפקד הגדוד ופעל להקמתו (לאחר קבלת תגבורת של 220 איש), לאימונו ולהכנתו למבצעים הקרובים. הגדוד תוכנן להשתתף במתקפה הבריטית על סוריה ועל לבנון, אולם הצרפתים שם כבר נכנעו ב-14 ביולי, מוקדם מהמצופה, והוא נשלח לתעסוקה מבצעית ולהמשך אימונים באל-עריש. בנובמבר 1941 נשלח הגדוד להיערך באזור קטנה שבסוריה בכוננות כנגד מתקפה גרמנית שעלולה להיפתח מצפון.

לאחר המתקפה היפנית בחודש דצמבר 1941 החלו מגעים בין ממשלת אוסטרליה לראש ממשלת בריטניה וינסטון צ'רציל להחזיר את חיל המשלוח מהמזרח התיכון לאוסטרליה כנגד האיום היפני המתפתח. בחודש פברואר 1942 קיבל גדודו של קולן פקודה לנוע דרך ארץ ישראל לסואץ, ולאחר מכן ב-11 במרץ הפליג מזרחה. ב-25 במרץ הגיע גדוד 2/2 לקולומבו, בירת ציילון (סרי לנקה), והתכונן הראשוני היה להגן על מושבה חשובה זו ממתקפה יפנית צפויה. ואכן התקיפה היפנית לא איחרה לבוא. ב-5 באפריל תקף הצי המשולב היפני את נמל קולומבו, ובעקבות זאת הוא ניזוק קשות. כמו כן הוא הנחיל לצי הבריטי אבדות כבדות תוך הטבעת נושאת מטוסים, שתי סיירות ומשחתת. בהיותם בציילון ניצלו האוסטרלים את פני השטח המכוסים ג'ונגל ואת האקלים הטרופי, שהיה שונה לחלוטין מיוון וכרתים, להסתגלות ולאימון מתקדם בתנאים החדשים תוך קבלת מדים תואמים לנסיבות ותוך השלמות ציוד נדרשות. ב-11 ביוני, לאחר כחודשיים, קודם פול קולן לדרגת סא"ל (לוטננט קולונל) ומונה למפקד הקבוע של גדוד 2/1 בחטיבה 16.²⁹

28 שם, עמ' 97.

29 שם, עמ' 104.

לוטננט קולונל פול אלפרד קולן (כהן)

הפיקוד העליון של בעלות הברית תכנן לשלוח את חיל המשלוח האוסטרלי, שכונה עכשיו הקורפוס האוסטרלי ה-1, בתחילה למערכה במלאיה ולאחר מכן באיי הודו המזרחית ההולנדית, אולם חזיתות אלו התמוטטו במהירות בפני המתקפה היפנית, עוד לפני שתוכניות אלו יצאו אל הפועל. לבסוף סוכם שהקורפוס האוסטרלי יוחזר ליבשת האם, לאוסטרליה, שבעת ההיא נראתה כיעד היפני הבא. ב-13 ביולי הפליג גדוד 2/1 מקולומבו, וכעבור 15 יום נחת באוסטרליה.

לאחר שבועיים חופש שניתן לחיילים שלא היו בביתם, התארגן הגדוד, ובמהלך חודש אוגוסט ובשלהי חודש ספטמבר כבר מצא עצמו מצטרף ללחימה בגינאה החדשה.

חטיבה 16 במתקפה לאורך משעול קוקודה - פול קולן בליבת הלחימה

ב-3 באוקטובר הצטרפה חטיבה 16 לחטיבה 25 התשושה בלחימה על משעול קוקודה במסגרת דיוויזיה 7. חייליו של פול קולן היו להוטים להיכנס לקרב. שאיפתם להוכיח עצמם בלחימה ביפנים (לאחר שכבר לחמו באיטלקים ובגרמנים) השתוותה להכרתם בחשיבות המערכה להגנת אוסטרליה. כאשר עברו על פני גנרל מקארתור בנקודת אואס קורנר (קצה הדרך לרכב שהובילה מפורט מורסבי), אמר להם הגנרל: "אתם נבחרתם למשימה כאשר עיני העולם המערבי כולו נשואות אליכם".³⁰ זה היה ביקורו הראשון של מקארתור בגינאה החדשה.

גדוד 2/1 הגיע לגינאה החדשה ב-21 בספטמבר 1942, וכאשר החל במסעו במשעול קוקודה ב-6 באוקטובר, הוא מנה 27 קצינים ו-581 בד"א (בעלי דרגות אחרות).³¹ לפני קולן, שהיה בן 33, עמד אתגר פיזי לא פשוט

Gavin Long (Ed.), *Australia in the War of 1939–1945, Series 1 – Army, Volume V – South–West Pacific Area – First Year: Kokoda to Wau*, (1st edition 1959), p. 280 30

שם, שם. 31

בהתמודדותו עם הקרקע ההררית מכוסת הגיונגלים של ג'ינְגָה החדשה. מלבד נשק אישי ותחמושת נשא כל חייל מזון טרי לשלושה ימים ועוד מנות קרב לשלושה ימים. נוסף על החגור נשא כל חייל תרמיל ובו זוג בגדים להחלפה וסוודר (פק"ל), חצי שמיכה וקסדה. כל פלוגה חומשה במקלעים קלים, בכמות נדיבה של רימוני יד ובסכינים גדולות (מצ'טות) לפילוס דרכים בג'ונגל. כמו כן נשאו חיילי הגדוד מרגמה 81 מ"מ עם 24 פצצות ומקלע כבד 'ויקרס' עם 3,000 כדורים כנשק מסייע גדודי.

החיילים הסתגלו בהדרגה לתנאי ההתקדמות במשעול ההררי בג'ונגל, לא מעט בשל האימונים שעברו בציילון. בכפר מיולה הם אבטחו שטח הצנחה של הספקה בהיטס ומצבורי מזון, תחמושת וציוד. בנקודה זו כבר הפכו מודעים לקשיי התחזוקה שילוו אותם בהמשך בכל הלחימה במשעול קוקודה. ב-20 באוקטובר, לאחר מסע של שבועיים ימים, הוטל על הגדוד להחליף את גדוד 3 של חטיבה 25 במהלך קרב עם המשמר העורפי היפני, למרגלות שיא רכס אוואן סטנלי בכניסה למעבר טמפלטון.

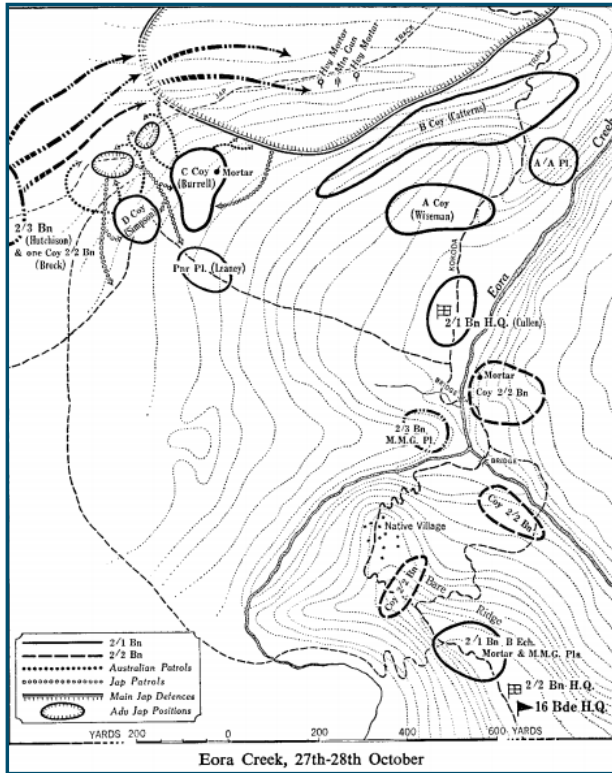

חיילים אוסטרלים במעלה משעול קוקודה נושאים את הציוד האישי, בין השאר, חצי השמיכה המגולגלת בתחתית הפק"ל

גדודו של קולן אשר היה השלישי בשדרה החטיבתית. במסע של השבועיים האחרונים הועבר לחזית, ובמהלך הדרגתי של מעבר כוח דרך כוח כנסי למעבר טמפלטון, בשיא הרכס ובהדרגה. במשך יום שלם החליף את גדוד 3 של חטיבה 25, תוך חילופי אש רצופים עם היפנים. המשמר העורפי היפני נערך היטב במעבר ההכרחי והצליח לחסום בעילות את משעול קוקודה במקום הצר ביותר. אולם הם נשארו בעמדותיהם שתי יממות בלבד ונסוגו צפונה לעמדות שולטות על מוצא מעבר טמפלטון.

ב-21 באוקטובר מצא עצמו קולן, שהפך למפקד הגדוד המוביל של כל הכוח האוסטרלי, ביציאה ממעבר טמפלטון מול ערוץ אאורה העמוק, ובגדה הנגדית נמצא גדוד יפני מוגבר מחופר היטב. פני השטח במקום אפשרו לכוח קטן לבלום כוחות גדולים בקלות, והאוסטרלים התקשו להביא לידי ביטוי את יתרונם המספרי. המשך ההתקדמות במשעול קוקודה חייב את קולן לצלוח עם גדודו שני ערוצים תלולים, על שני גשרים להולכי רגל, כשהשטח כולו נשלט מעמדות יפניות שממול. בליל 21-22 באוקטובר הצליח קולן להעביר שתי פלוגות מגדודו את שני הגשרים, אולם ביום שלמוחרת מצאו עצמם במדרון תלול אל מול העמדות היפניות במרחק כמה מאות מטרים וספגו אש מקלעים מדויקת ומרגמות. במשך חמישה ימים המשיך קולן ללחוץ קדימה תוך התקדמות איטית ביותר, עקב בצד אגודל, מתוך ערוץ עמוק במעלה מדרון תלול מכוסה יער גשם תחת אש אויב. היפנים תגברו את כוחם בגדוד נוסף, ומול קולן ערוכה הייתה חטיבה מוקטנת. אומנם חייליה היו רעבים ומוחלשים, אולם נחושים ביותר.³² עבור אנשיו היה זה מאמץ כביר של נחישות הלוחמים ושל מנהיגות מהחזית - קולן תמיד היה בעורף הפלוגה המובילה, וההכרח להמשיך לתספק את הלוחמים ולפנות את הפצועים הפך למשימה על-אנושית. הבעיה הצריכה פעולה חטיבתית, ואכן גדוד 2/3 נשלח לאגף את היפנים ממערב, וב-27 באוקטובר תקף את היפנים בעמדותיהם בממד הצר תוך שהפעיל עליהם לחץ מדרום, ובסופו של דבר ריתק אותם. בלילה נסוגו היפנים מעמדותיהם, וב-28 בחודש בבוקר כבר השתלטו חייליו של קולן על המערך היפני שעמד מולם זמן כה רב. בששת ימי הקרב של גדוד 2/1 משני עברי ערוץ אאורה נהרגו 33

מלוחמיו, בהם שלושה קצינים, ו-62 נפצעו.³³ הגנרלים מקארתור באוסטרליה ובליימי בפורט מורסבי לא העריכו כנדרש את הבעיות שהציבו השטח והאויב לפני הדיוויזיה האוסטרלית 7, וב-27 באוקטובר החליטו להעביר את גנרל אלן מתפקידו בשל איטיות התקדמותו, כשלרשותו כוחות עדיפים, ולהחליפו בגנרל ג'ורג' ואסיי, מיועדו של קולן מכרתים.

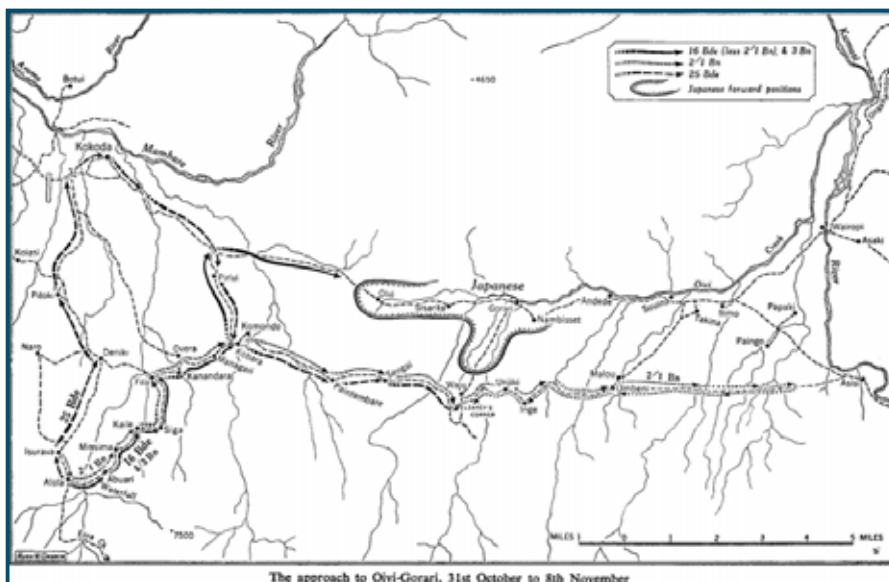

הקרב על ערוץ אאורה, גדוד 2/1 מרתק בחזית, וגדוד 2/3 – באיגוף שמאלי

בשלושת הימים האחרונים של חודש אוקטובר כבר התקדמו האוסטרלים באופן רצוף בהובלת גדודו של קולן בעקבות היפנים שנסוגו לאורך משעול קוקודה תוך כיבוש מוצא הציר לעמק ובתוך כך הכפרים איסוראוה ודניקי.

לאחר פתיחת ה'פקק' היפני בפסגות רכס אוואן סטנלי ניצלה חטיבה 16 את ההצלחה. להשגת **נזילות** משמשים מבצעי חדירה לעומק, והפעלתם נעשית בתיאום זירתי כדי לשבש את הגנת האויב. פעילות מניעה אווירית משתלבת אף היא במערכה, ועליה להיות מתואמת היטב עם מבצעי היבשה. במסגרת זו מצא גדוד 2/1 בראשות קולן שביל הררי קשה בג'ונגל שממזרח למשעול קוקודה. שביל זה הוביל לעומק השטח היפני כדי לקיים את **נזילות המבצעים** וכדי שלא לאפשר ליפנים להיערך שוב בביצורים שיצריכו שוב לחימה קשה. כדי לעקרם החל בתנועה מאומצת, והפעם היא הייתה במורד הררי מתון מכוסה יער גשם לעבר מעברי נהר הקומוסי (Kumusi). כוונתו של קולן הייתה לקיים את גורם ה**ניידות** - הכושר של כוח צבאי לנוע במהירות על פני מרחקים גדולים ולהתמיד בפעילות זו זמן רב.

ב-2 בנובמבר השתלטו האוסטרלים שוב על קוקודה, הכפר והמנחת, וגדודו של קולן המשיך לצעוד מזרחה למרגלות רכס הרי אוואן סטנלי בעמק קוקודה, ובמקביל לציר הראשי שבקטע זה כבר היה דרך לרכב. היפנים הקימו מתחם בעמק קוקודה עם היציאה מהאזור ההררי בכפרים אויבי (Oivi) וגוררי (Gorari), ותנועתו של קולן נועדה לעקוף מתחם זה מדרום. ואכן, השביל שאותו פילס קולן למרגלות ההרים אפשר לגנרל ואסיי להכניס בעקבותיו את חטיבה 25 כולה (שבינתיים שבה לכשירות) תוך מעקף המתחם היפני, בה בשעה שחטיבה 16 המשיכה לתקוף ולרתק מתחם זה בציר הראשי.³⁴

קבלת הספקה בהיטס במנחת קוקודה וחדירתו של קולן לעומק היפני

ההשתלטות על המתחם בקוקודה אפשרה הספקה רבה בהיטס וכן פינוי פצועים. כמו כן התאפשר לגדוד של קולן, עם גדודי חטיבה 25, לתקוף את המתחם היפני באויבי גוררי מהאגף, לבתרו ולאפץ את היפנים לנסות לפרוץ דרכם צפונה, לחוף. המתחם היפני חוסל תוך שהסב אבדות כבדות - כ-600 איש מצאו את מותם בניסיונם לפרוץ מהכיתור. מרבית חייליהם נסוגו מעבר לנהר הקומוסי, וחלקם נמלטו בסירות קטנות לשפך הנהר לים, בהם גם גנרל הוריי אשר טבע בניסיון הנסיגה שלו בסירה. ³⁵ ב-16 בנובמבר צלח גדוד 2/1 את נהר הקומוסי וניתן לראות בכך את סיום מערכת קוקודה.

זה היה ניצחון יבשתי ראשון במלחמה בצבא היפני וכל כולו אוסטרלי. אם ב-6 באוקטובר החל גדודו של קולן במסע לאורך משעול קוקודה עם 608 חיילים, ב-16 בנובמבר, עם מעבר נהר הקומוסי, נותר עם 355 חיילים, ללא אפשרות לקבל תגבורות בתקופה זו, במשך כ-40 ימים. בתקופה זו

של לחימה רצופה ספג הגדוד 184 נפגעים, מהם 62 הרוגים, ונוסף על כך 253 חלו במלריה והזדקקו לפינוי רפואי (לאחר שטופלו חזרו ליחידתם ולפעילות מבצעית).³⁶

הלוגיסטיקה כגורם מרכזי - הספקה ורפואה

אחת הבעיות המרכזיות של היפנים בהתקדמותם הייתה הלוגיסטיקה. ככל שהתקדמו לעבר פורט מורסבי, כך התארכו ונחלשו דרכי ההספקה שלהם. אף שהצי היפני הביא לחופים כמויות גדולות של ציוד ואספקה שנערמו בראשי הגשר, מהר מאוד נתקלו בבעיה מורכבת בהעברת התספוקת לחזית הלחימה ובחלוקתה לחיילים, בין השאר, מאחר שמטוסי בעלות הברית תקפו את דרכי ההספקה באופן קבוע. אומנם הם הביאו עימם מספר מסוים של פועלים מרבאול, מקוריאה ומטיוואן, אולם מספרם, גם כשתוגבר בסבלים מקומיים מאזור בונה, התברר כמועט ביחס לצרכים, וארגונם היה לקוי ביותר.

אחד היעדים המרכזיים של חילות האוויר האמריקאיים והאוסטרליים במסגרת הסיוע לכוחות היבשה היה אמנעה, שיבוש דרכי האספקה היפניות והריסתן. המטרות העיקריות שהותקפו היו הגשרים שעל נהר קומוסי, ולשם כך במהלך חודש אוקטובר הוקצו 80 גיחות שהטילו יותר מ-35 טון פצצות, וצלפו כ-28 אלף כדורי תותחים.³⁷

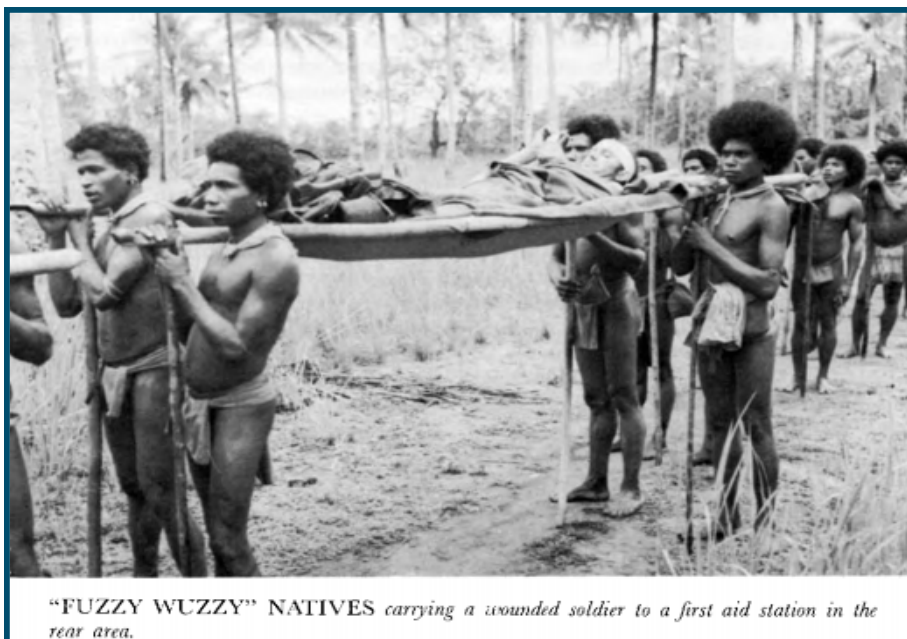
אומנם האוסטרלים הפסידו שטח בנסיגתם דרומה, אולם ככל שקרבו לבסיס האם שבפורט מורסבי יתרונו גדל בשל התקצרות המרחק שאותו צריכה הייתה האספקה לעבור מהבסיס לכוחות הלוחמים. הם לא סבלו כמעט מתקיפות מהאוויר, ולפרקים אף זכו להספקה בהיטס ונהנו ממערכת הספקה והובלה מאורגנת ומסודרת הרבה מזו היפנית.

מאפייניו הטופוגרפיים של משעול קוקודה חייבו להוביל את מרבית האספקה על גבות אנושיים, באמצעות סבלים, כיוון שהמשעול לא התאים אף לפרדות (שגם לא היו בנמצא). ראשית, ארגון הסבלים המקומיים - הפפואנים - היה כאשר גויס כוח עבודה של כ-600 מקומיים לסלילת הדרך בין אילולו לקוקודה. אולם עם התפתחות המערכה הפכו מפקדם, סגן

.Gavin, Ibid, p. 334 36

.James, Ibid, p. 17 37

ברט קינזלה (Kienzle), לכוח ההובלה העיקרי במערכת קוקודה, ומספר סבליו בסיום המערכה גדל במהירות מ-600 ל-1,600.

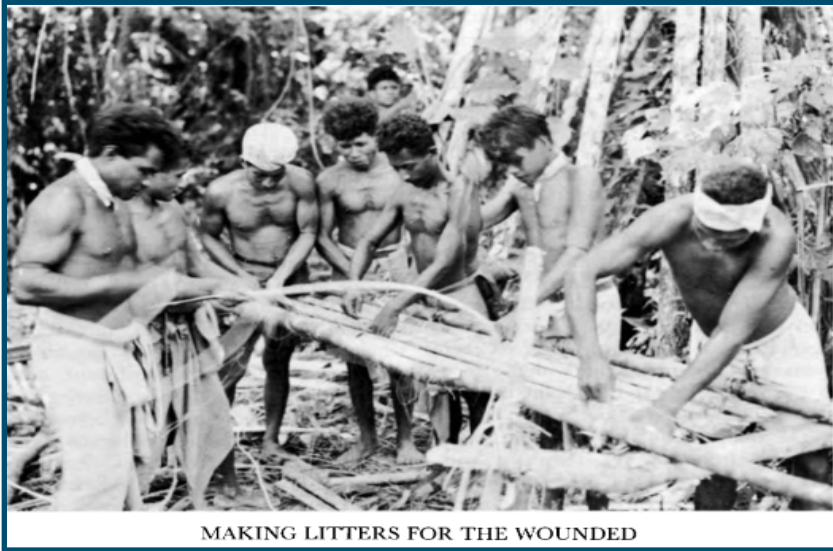

"FUZZY WUZZY" NATIVES carrying a wounded soldier to a first aid station in the rear area.

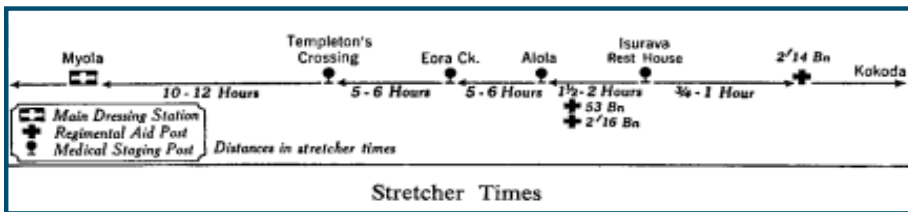
שדרת פינוי פצועים בידי סבלים פפואנים

אולם כוח הסבלים שפעל במרחב משעול קוקודה היה גדול בהרבה כיוון שהצטרפו עריקים אליו. בסופו של דבר, מעריכים את מספרם במערכה כולה ב-3,000.³⁸ בני פפואה נשאו על גבם לקדמת הלחימה ופעמים רבות תחת אש אויב, תחמושת והספקה, ושימשו נושאי אלונקות מאולתרות מקני במבוק ומשמיכות (כיוון שאלונקות תקניות היו במחסור משווע).

38 במלחמה כולה שירתו 37 אלף סבלים בני פפואה את צבאות בעלות הברית בניגאה החדשה.

פעמים רבות עבדו הסבלים מעבר ליכולתם, ללא מנוחה, וחלו במלריה במספרים גבוהים. שיעור העריקות בשל הסכנות בשדה הקרב היה קטן להפליא. פעולתם הוכרה מצד המפקדים והחיילים האוסטרלים בשטח כגורם ללא תחליף. בייחוד הם זכו להערכה מאנשי המערך הרפואי בהיותם, לרוב, האמצעי היחידי לפינוי פצועים וחולים ממשעול קוקודה למתקני הרפואה במהלך המערכה.³⁹

סבב פינוי רפואי באלונקות בידי סבלי כפואה בעת הלחימה במשעול קוקודה, מתקנים ולוחות זמנים

ההתגברות על המלריה כמכפיל כוח

ככל שיצאו חייליו של קולן מהאזור ההררי של רכס אוואן סטנלי וככל שהתקדמו צפונה לעבר מישור החוף, הם נכנסו לשטח גדול של ביצות שאפיינו את הדלטות שבשפך הנהרות לים. עם ההתקרבות לחוף ועם הכניסה לאזור הביצות הכתה מחלת המלריה בהם בכל עוצמתה.

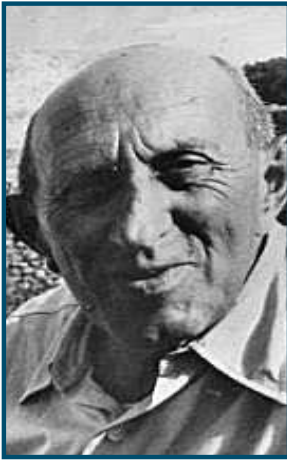
ב-20 בנובמבר, ארבעה ימים לאחר צליחת נהר הקומוסי, באו סיירי גדוד 2/1 במגע עם העמדות היפניות הדרומיות ביותר של מתחם ראש הגשר בסננדה. קולן ערך את חיילי הגדוד למגע קרוב עם ראש הגשר היפני תוך קיום לחץ מתמיד, אולם עוצמת הכוח היפני הייתה גדולה. לפיכך קולן קיבל פקודה לעצור, להכיל את היפנים בגזרתו ולהמתין למתקפה משולבת של בעלות הברית (עתה כבר נכנסו גם האמריקאים ללחימה) על ראש הגשר. תוך התבססות הגדוד בעמדותיו נאלצו יותר ויותר חיילים להתפנות בשל המלריה. גם מפקד הגדוד פול קולן נדבק במחלה, וב-2 בדצמבר פונה לקבלת טיפול רפואי.⁴⁰ כאשר פונה קולן ליבשת אוסטרליה, נשארו מגדודו 81 חיילים כשירים. התברר כי מחלה זו הפילה יותר קורבנות משני הצדדים מהלחימה עצמה.

כאשר הסתיימה מתקפת בעלות הברית על ראש הגשר היפני של סננדה ולאחר שנמנו האבדות של כלל המערכה בפפואה, המצב היה כלהלן: 21,600 חיילים אוסטרלים חלו במלריה וירדו זמנית מהסד"כ הלוחם, לעומת 6,154 אבדות מלחימתם באויב. אפשר לראות שיחס החולים במלריה אל מול האבדות בלחימה היה 1:3.6.⁴¹ בקרב החיילים האוסטרלים התפתחה שמועה שחיילים יפנים חסינים למחלות טרופיות וביכולתם לחיות בסביבה כזו באופן מיטבי, ולכן הם מסוגלים ללחום טוב יותר. אולם מחקרים יפניים שלאחר המלחמה מגלים כי המצב אצלם היה גרוע מבעלות הברית, ובהיעדר מערך שיטתי לשליטה בהתפשטות המלריה ולטיפול בחולים הגיע שיעור התמותה בקרבם ל-10 אחוזים.

אחת הסיבות העיקריות ליכולתם של האוסטרלים להתמודד עם מחלת המלריה ועל ידי כך להחזיר כ-90 אחוזים מהחולים ליחידות בזמן מבצעי הייתה הודות לשהייתן של דיוויזיות 6 ו-7 בארץ ישראל בראשית המלחמה,

.Baker, Ibid, p. 156 40

.Gavin, Ibid, Medical, Malaria aftermath, p. 121 41

לוטננט קולונל ד"ר גדעון מר

שם התוודע הסגל הרפואי שלהם לד"ר גדעון מר מראש פינה ולמעבדה שלו לחקר המלריה. הידע שהתקבל מגדעון מר אפשר להקים מערך התמודדות עם המלריה בחיל הרפואה האוסטרלי ולהפוך את ההישגים בהתמודדות עם המחלה בגינאה החדשה למכפיל כוח אמיתי במלחמה ביפנים תוך שיפור מתמיד במהלך המלחמה.

בשנת 1941 התגייס מר לצבא הבריטי, ובמשך ארבע שנים ניהל מעבדה למלריה ולרפואה מונעת. ד"ר מר נע עם הצבא הבריטי בעיראק, באיראן, בהודו ובבורמה. בשנת 1944, כאשר שהה בבורמה, ניהל 110 חוקרים וטכנאים. לראשונה הם ניסו את

קוטל החרקים די-די-טי, והתוצאה המיידית הייתה מדהימה. בעקבות ניסוי זה יישמו ריסוסים נוספים במקומות רבים בעולם.

באחד מביקוריו הקצרים של ד"ר מר בארץ ב-1945 הוא הביא עימו את קוטל החרקים והתחיל להשתמש בו בביצת החולה, מהקרקע ומהאוויר. השימוש הראשון בו נעשה בקיבוץ חולתה, ובעקבותיו הופחתו מספר החולים במלריה. אם בשנת 1945 חלו כחמישים איש במלריה, כעבור שנה היו רק ארבעה מקרים כאלה. לאור הישג זה בשנים הבאות רוססו כל יישובי אגם החולה.

פרופסור מר השתחרר ב-1946 מהצבא הבריטי בדרגת לוטננט קולונל, לאחר שעוטר באות הצטיינות מסדר האימפריה הבריטית (OBE - Order of British Empire) חתום בידי המלך גורג' השישי.

בשנת 1948, במלחמת העצמאות, מונה מר לרופא הגליל המזרחי וחטיבת 'עודד'. לאחר המלחמה, עם שחרורו מצה"ל, כתב לו הרמטכ"ל, רא"ל יגאל ידין: "מחמאות אין זה אולי נוהג מקובל בצבא, אבל אני שמח לקבוע ולהעריך גם את מעמדך בתור ספרא וסייפא, איש יהודי מלומד וחייל לדוגמא לפקודיו".⁴²

42 מיכה כגן, "פרופסור גדעון מר – חוקר המלריה", מתוך: ראש פנה האתר המקיף אודות המושבה ראש-פינה, 9 באפריל 2014. <https://roshpina.org>

אחרית דבר

מערכת קוקודה הייתה מקור ללמידת לקחים עבור שני הצדדים. במערכה זו, מיולי 1942 עד ינואר 1943, נפלו יותר חיילים אוסטרלים מבכל מערכה אחרת במלחמת העולם השנייה - 2,000 חללים. לעומתם כוח הימים הדרומיים היפני איבד במערכת פפואה הרבה יותר - 5,432 חיילים, ורק 1,951 הצליחו להינצל.⁴³

הן המפקדים האוסטרלים והן המפקד העליון, גנרל מקארתור, הפיקו לקחים משמעותיים להמשך המלחמה מהניסיון האוסטרלי בלחימת יבשה שהצטבר במערכת קוקודה (ואיננו קשור כלל לאמריקאים אשר הצטרפו ללחימה רק לאחר שהסתיימה במעבר נהר הקומוסי). התברר שלחימה בשטח סבוך באזור הררי דורשת מאמץ פיזי ונפשי (כושר גופני ואומץ לב) מהמעלה הגבוהה ביותר. לעיתים קרובות התאפיינה הלחימה בעימות ממגע קרוב באמצעות כידונים ורימוני יד. יכולת מיוחדת (וחריגה) זו הייתה כרוכה בהסתגלות אישית, במיומנות, בגמישות ובתגובה מהירה הן בהגנה והן בהתקפה בהתאם לשטח ולאויב על פי הנסיבות. אף על פי שהצליחו החיילים לפתח תכונות אלו, עם התמשכות הלחימה הם סבלו מתשישות פיזית ומנטלית שהצריכו פינוי, ובעקבות זאת חלה ירידה מהירה וחריגה בסד"כ הלוחם. התברר כי בעיית ההספקה הייתה קשה ביותר להתמודדות ודרשה היערכות מיוחדת והתחשבות בעליונות האווירית כיוון שההספקה בהיטס היא שהפכה לשיטת ההספקה היעילה ביותר בנסיבות הללו.

היפנים נסוגו מפפואה עם סיום המערכה שם, לרוב דרך הים, למרכז ולמערב גינאה החדשה ההולנדית. המכות שחטפו בגואדלקנל ובפפואה אילצו אותם להיערך מחדש, ובתחילת 1943 הקימו מפקדת פיקוד מיוחדת - הארמייה המרחבית ה-18 בפיקודו של גנרל היטושי אימאמורה (כובש איי הודו המזרחית ההולנדית). ארמייה זו המשיכה לנהל קרבות נסיגה והשהיה נגד צבאות אוסטרליה וארה"ב (שהלכו והתחזקו) בגינאה החדשה יותר משנתיים ימים. למעשה, הצבא היפני נכנע סופית בגינאה החדשה רק בשלהי 1945, לאחר הטלת פצצות האטום על הירושימה ועל

.Bullard, Ibid, p. 210 43

נגסאקי ולאחר כניעתה של יפן.

פול קולן שהה במתקני אשפוז באוסטרליה כחודשיים עד שהתאושש סופית ממחלת המלריה. במשך שנה עסק בשיקום גדודו ובאימונו עם התגבורות החדשות שקיבל, ובשנת 1944 חזר ללחום ביפנים בגינאה החדשה. ביוני 1945 קיבל את הפיקוד על חטיבה 16 וקודם לדרגת בריגדיר. לאחר סיום המלחמה ולאחר שחרור החיילים שב הצבא האוסטרלי להיות צבא סדיר קטן. קולן התבקש להקים ולארגן מחדש את צבא המילואים על פי הצעה מפורטת שהגיש. זה היה הכוח הגדול והמהותי ביותר במערכת הביטחון האוסטרלית. בתפקידו זה קודם לדרגת מייג'ור גנרל. במהלך המלחמה עוטר קולן באותות הצטיינות רבים, בהם מפקד מסדר האימפריה הבריטית (CBE), ופעמיים מסדר השירות המצוין (DSO).